

AZ UNITÁRIUS TARTHAT-É IGÉNYT A KERESZTÉNY TEST- VÉRISÉGRE?

Fremantle canterburyi kanonok, az oxfordi egyetemen a „Keresztény Unió Társaság“-ban a fennebbi czimen egy igen érdekes felolvasást tartott, melyet a „Christian Reformer“ egész terjedelmében közölt. E nevezetes felolvasást legalább kivonatban mi is ismertetni kívánjuk, hogy lássák olvasóink minő véleménynyel van egy anglikán tudós pap az unitáriusokról.

Ezelőtt 25 évvel Mill Stuart János „A szabadságról“ című könyvében az angol vélemény unalmas egyformaságáról irván, azt mondja, hogy az csak bizonyos határok között türelmes. Így a római katolikusokat kizárja a rendes keresztény társaságból azért, mivel egy idegen egyháznak tagjai; az unitáriusokat kizárja, mint egyházon kívül állókat. Mill nyilatkozata óta a vélemények nagyon megváltoztak. Ma a r. katolikusok emberei is, mint Newman, Manning s Ripon lord népszerűségnek s közelismerésnek örvendenek. A „Christian World“, az orthodox disszidentek lapja, mely 250,000 példányban jelenik meg, készséggel hoz közleményeket az unitáriusok ügyeiről. Ezelőtt 12 évvel az új testamentum revideálására összeállított társaságba egy unitáriust is meghívtak, s jóllehet a VII. Henrik kápolnájába történt urvacsoa vétel után (melyben az unitárius pap is részt vett) kísérletet tettek arra, hogy az unitáriusnak a szürjét kitegyék, de nem sikerült. És azok a beszédek, melyeket ebből az alkalomból tartottak, a keresztényi bizalomnak s reménységnek voltak a visszhangjai az unitáriusok iránt. Amerikákon az egyesülésre a közeledés még nagyobb. Ugyanis Cambridgeben, a Harvard egyetemen, dr. Peabody vitte a papi teendőket sok éven keresztül, jóllehet unitárius volt. El kell ismernünk, hogy a különböző felekezetek konferenciáin, az unitáriusok beszédjei mindig erős benyomást tesznek, s felszólalásaikat mindig igazi keresztény szellem jellemzi; mégis távol vannak attól, hogy őket teljesen befogadják a keresztény társaságba. A midőn elismerik is az ők jeles tulajdonaikat, magas műveltségöket: oda teszik záradékul, hogy azok mély barázdát csinál-

nak köztünk, s gyakran úgy beszélnek róluk, mint az unitarismus átkai, ragyái. Közlelebből egy író, ki az angol hymnusok összegyűjtésével foglalkozott, egyről azt mondta, hogy annak szükségképpen rossznak kell lennie, mert unitárius írta. Az én meggyőződés az, hogy nyugodt lélekkel befogadhatjuk az unitáriusokat, mint keresztényeket, kiknek nézeteltérései csak segíthetnek minket.

E bevezetés után Fremantle, a következő három kérdést teszi fel: Mi az unitarismus, eredetében és lényegében? Milyen hatása és befolyása van? Minő álláspontot foglal el más keresztényekkel szemben? Minthogy az első kérdés az unitarismus történelmével foglalkozik, ezt elhagyjuk. Hogy minő szolgálatot tett az unitarismus a keresztény világnak, s milyen hatása van, erre nézve ezeket mondja:

Az unitáriusok tiszta, világos tanjok által az egyházat ismételtlen emlékeztették az Isten egységére. A kereszténységet úgy fogták s fogják fel, mint életet, s nem mint dogmák halmazát. A „Keresztény Élet“ című lapjok iránya, s általában minden törekvésük az, hogy a világi életet a vallás körébe vonják, s az emberbaráti szeretetnek legbuzgóbb ápolói: Charning és Parker például, Amerikában a rabszolgaság eltörlésének szellemi vezetői s első apostolai valának. Angliában is, a kik ugyan e nagy czélért küzdöttek, Wilberforce-al, többnyire unitáriusok voltak. Channing volt az első, a Quaquerek társaságán kívül, a ki az általános béke érdekében fel-emelte szavát; a postai díjak alább szállítását, a munkás osztályok nevelését sürgette. E száz elején dr. Lant Carpenter, azután leánya Carpenter Mária, a philanthropia mezején nagy tevékenységet fejtenek ki. Ők indítványozták, hogy a hindukat is jobb nevelésben kel-lene részesíteni s a civilisatió áldásában részesíteni.

Az kétségbevonhatatlan, hogy az unitáriusok minden keresztény felekezetek között Angliában a legmiveltebbek. Melyik más felekezetenél található két olyan értelmi kitünőség, mint dr. Carpenter, a nagy physiologus, és dr. Martineau, a metaphysicus — kik élethosz-ziglan elválhatatlan barátságban éltek, s mindketten oly szellemi fensőségről ismeretesek, mely a felekezetiesség határain messze túl emeli őket? A múlt évszáz végén Priestley, unitárius pap volt, de egyszersmind nagy tudományú férfi; és az ő köréhez sorakoznak Darwin és még sokan, kiket Shimmel Jenninekné életrajzában oly élénken leirt. Az említett kitünő férfiakon kívül az unitarismus még sok jeles író t s írónőt adott az irodalomnak, milyenek Miss Martineau, Mrs. Gaskell, Mr. Beard stb. Amerikában pedig a legismertebb

írók, mint: Longfellow, Prescott, Motley, Lowell, Parkman, Holmes, Bancroft, Emerson, Hawthorn, mind unitáriusok.

Az unitarismus az egyszerűség kifejezése. Inkább a józan ész és kötelesség vallása, mint az érzelemé. Mégis valami elragadó szépség ömlik el dr. Martineau iratain, kinék a „Keresztény élet után való tör. kvések“ czimű egyházi beszédeit mindenki jól ismeri és olvassa. Hát a Carpenter Mária imádságainál lehetnek-e magasztosabbak, lélek-emelőbbek? Hopps lelkész, Leicesterben, bém bizonyította, hogy az unitárius vallás a munkás osztályoknál is lehet vonzó és hatalmas erő. Corkran unitárius lelkész London keleti felében a nép legszegényebb osztályánál folytatja áldásteljes működését. Egész Amerikában emelkedettebb szellemű s meghatóbb isteni tiszteletet nem lehet látni, mint a Collyer Róbert New-Yorki unitárius lelkész templomában. Egyik legjobb s minden felekezetenél legelterjedtebb himnuszunk is — „Közelebb hozzád Istenem“ (Nearer, my God, to Thee) egy unitárius író — Mrs. Adams — tollából származott. De mindenek felett főérdemük az unitáriusoknak az, hogy a szabadvizsgálódás keresztény szép elvéhez állandóan hívek maradtak.

Felolvasó a harmadik kérdésnél az unitarismus álláspontját fejtegeti a többi egyházakkal szemben, s megjegyzi, hogy a theologiai vita mindkét részről csillapult. Ezután azt a kérdést veti íél, hogy mi tehát az anglican egyház kötelessége az unitáriusok iránt?

Az elmondottakból ítélve — mondja Fremantle — mi nem szólhatjuk fel az unitáriusokat arra, hogy adják fel azt, a miért eddig küzdöttek. Azt sem kívánhatjuk, hogy ama jutalom fejében, ha őket társaságunkba befogadjuk, elismerjük, hogy nekünk van igazunk, s ők tévednek. Ellenkezőleg, inkább nekünk kell bevallanunk, hogy a mi álláspontunk nagy változáson ment keresztül, s aztán elismerhetjük, hogy mindnyájunknak egyik a másikra szüksége van. A mi egyházunk roppant sokat szenvedett az által, hogy uralkodó tagjai, minden szabadelvű nézetet, melyet veszedelmesnek tekintettek, elnyomni igyekeztek. És a kísérlet, mint tudva van, nem sikerült. Azt elismerjük, hogy lehetetlen a véleményt ellenőrizni, hogy az embernek magának kell felelősnek lenni úgy a meggyőződésért, valamint annak a nyivánítása által a másokra gyakorolt hatásért; de azt még nem akarjuk teljesen elismerni, hogy hiányos ismeretünk állapotában éppen a különböző nézetek, állítások szükségesek lehetnek egymásnak a felvilágosítására, átalakítására; s azt sem tanultuk még meg, hogy azokat, kik igazi meggyőződésük miatt kénytelenek tőlünk külön imádkozni, testvérek gyanánt fogadjuk. Pál apostolnak

ama mondása, hogy: az adományok különbélesége szükséges a mi jóllétünkre, alkalmazható a jelen esetre is. Feleljen bárki közülünk, nélkülözhetette volna a keresztény egyház azt a hasznos szolgálatot, melylyel az unitarizmus a szellemi élet fejlesztéséhez hozzájárult? Hanem, akkor nekünk úgy kellene üdvöznünk az unitáriusokat, mint testvéreinket!

Az unitáriusoknak kiváló tulajdonságai: buzgóság az igazság keresésében és a kötelesség teljesítésében; különös érdeklődés a szellemi szabadság iránt; készséges elfogadása s assimilálása az új világosságnak, mely minden új felfedezéssel jó. Továbbá jellemzi az unitarizmust hittanának és isteni tisztületének egyszerűsége, mely a dogmák és szertartások túlsága ellen tiltakozik, s azt mutatja nekünk, hogy nemesen lehet élni sokféle hitágazatok s ceremóniák nélkül is. Hogy az ilyen tulajdonságok szükségesek az egyház virágzására, ki tagadhatná közülünk.

Fel lehetne hozni ellenvetésül, hogy az ilyen törekvés veszélyes lehetne az egyházra nézve. Igen, de a gyakorlat egyebet mutat. Az unitáriusok életében és tanításában ezt mutatja-e az eredmény 200 év óta? Az unitáriusok nem vádolhatók sem skepticus, sem atheisticus hajlamokkal. Dr. Carpenter, legalább, a kit említettem, korunk minden physiologusa közt egyike volt a legvallásosabb embereknek. És azt hiszem, hogy azok, kik több unitáriust ismernek, aligha hitetleneknek, vagy gyöngédteleneknek tartanák őket.

Ha már most az unitáriusokat nem a szerint tekintjük, a mit tagadnak, hanem a szerint a mit vallanak, (mert szerintem mindig ez a leghelyesebb és legjobb módja az itéletnek az ilyen dolgokban) könnyen megtalálhatjuk az utat az egyesülésre. A miket elmondtam azokat a türelem érdekében tettem s azért, hogy ismerjük el az unitáriusokat, mint keresztény testvéreket. De nem titkolhatom el abbeli reményemet, hogy az a viszony, mely bizalomteljességgel kezdődik, szellemben és elvekben folytatódni fog, s egyesülésünk általános kifejezést nyerend hitben és az életben is.

Az „Inquirer“ szerkesztője azt írta, ez Essay szerzője megérdemli minden szabadelvű keresztény szívélyes köszönetét; mi is szívünkben csatlakozunk az elismeréshez. Ideje is volt már, hogy Angliában is oly tekintélyes egyéntől, mint a Canterbury kanonok, s olyan tekintélyes helyről, mint az oxfordi egyetem, jöjjön az igazságszolgáltatás az unitáriusok iránt.

KOVÁCS JÁNOS.

I M A.

Az 1849-ben Aljában legyilkoltak emlék-köve leleplezésekor 1886. nov. 2 án mondotta Siménfalvi György aljárai unitárius lelkész.

Örökkévaló Isten, szerető atyánk a Jézusban! ki voltál, mi-
nek előtte lennének a hegyek és formáltatnék a
föld, a hála és kegyelet érzetével borulunk le a te örök tekinte-
ted előtt.

A hála és kegyelet érzelmeivel jöttünk ide, mielőtt felkeresnők
a gyász és siralom ama helyét — e szent hajlék tövében, hol 37 év
előtt elhullott vértanuink marczangolt tetemei pihennek! Most is
bús gondolatot kelt bennünk amaz időszak szomorú emléke, a mi-
kor azt hittük: hogy el vagyunk előtted felejtve, a mikor rajtunk
volt a rettegés, a pusztítás és rontás; könnyhullatás volt kenyerünk
éjjel és nappal. — S mintha felhőt vontál volna elődbe, hogy azon
át ne mehessen imádságunk, fel ne hathasson a jajveszeklés a ke-
sergő prófétával — a sirhalmok mélyéből: avagy illetté meg-
öletni az urnak szent helyében a papnak és prófétá-
nak? s körülte az utcákon a gyermek és vén ember-
nek, és — oh, kicsoda mivelheti, hogy valaha jót
láthassak. Vajjon szined eleibe mikor jutok élő Isten!

De te Atyánk, szabadulásunk erős kőszála, azt mivelted, hogy
ismét jót lássunk, ezt mondván: Egy szempillantásig hagy-
talak el, de az én nagy irgalmasságomban egybegyűj-
telek téged.“

Azon időn innen — mindenben mekkora változás. Egész csa-
ládok enyésztek el, népek emelkedtek, s nemzetek süllyedtek alá, újabb
koronák készültek, s tornyok omlottak alá, hegyek és halmok dől-
tek össze, sok a változás, mintha a világ is megváltozott volna! So-
kak és csudálatosak Uram a te dolgaid!..

Oh Isten, édes Atyánk! midőn eszünkbe vesszük ezeket, s
elgondoljuk a régi időt, — az elmúlt esztendőket, melyek
igy tanítanak: Emlékezzetek meg az atyák dolgairól, me-
lyeket cselekedtek az ők idejekben, és nagy dicső-